

Percepcija prekogranične suradnje s Republikom Hrvatskom među nacionalnomanjinskim organizacijama Hrvata u Srbiji

*Drago Župarić-Iljić**

Sažetak

Analiziranjem upitnika na kojeg su odgovorili predstavnici manjinskih organizacija Hrvata u Srbiji o prekograničnoj suradnji koju njihove organizacije ostvaruju s civilnim i državnim sektorom Republike Hrvatske, u ovom radu je opisano i ilustrirano doživljavanje najvažnijih odrednica i obrazaca te suradnje među pripadnicima hrvatske manjine u Srbiji. Uspoređujući sličnosti i razlike u percepciji grupiranih odrednica prekogranične suradnje, uz osvrt na opći položaj manjinske zajednice Hrvata u Srbiji, u ovom radu analiziramo sljedeće: 1. percepciju pravne zajamčenosti ostvarenja prava prekogranične suradnje, 2. percepciju dosadašnje kvalitete i značaja prekogranične suradnje, 3. percepciju financijske održivosti prekogranične pomoći i suradnje, 4. percepciju općeg položaja manjine i potreba u odnosu prema domicilnoj državi.

Ključne riječi: Hrvati, manjinske organizacije, Srbija, Hrvatska, prekogranična suradnja, percepcija

Uvod – hrvatska manjinska zajednica i djelovanje manjinskih organizacija Hrvata u Srbiji¹

Hrvati koji žive na teritoriju današnje Republike Srbije (RS) tradicionalno su najviše naseljeni na širem području Podunavlja i Potisja – Srijema, Bačke i Banata (današnja Autonomna Pokrajina Vojvodina). Hrvatska narodnosna manjinska zajednica u RS od razdoblja popisa 1961. godine do popisa iz 2002. doživjela je veliki demografski regres i depopulaciju, što će se po svemu sudeći pokazati i u narednom

* znanstveni novak, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

¹ Ovaj rad dio je opsežnijeg istraživanja o komparaciji percepcije prekogranične suradnje Srba u Zagrebu sa Srbijom i Hrvata u Srbiji s Hrvatskom, rezultati kojeg su objavljeni u zborniku *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije* (Babić i Župarić-Iljić 2010).

popisu stanovništva, čemu uzroke treba tražiti u niskim demoreprodukcijskim trendovima te nepovoljnom društveno-političkom položaju, jakim procesima asimilacije i protežiranja sub-etničkih identiteta Bunjevaca i Šokaca kao ne-Hrvata, te visokoj stopi (prisilnog) iseljavanja u periodu 1990-ih (Živić 2003; Raduški 2003; Žigmanov 2006).

Kako piše Horvatić (2001, 122) „(r)aspadom bivše SFRJ Hrvati Srijema i Boke Kotorske prvi su se put u svojoj povijesti našli u položaju nacionalne manjine, dok su Hrvati Bačke i Banata prvi put u svojoj povijesti odvojeni državnom granicom od svog matičnog naroda“. Stoga u novom, suvremenom društveno političko-pravnom kontekstu treba ponovno poraditi na (re)integriranju i izgradnji nacionalnomanjinskih organizacija kao nositelja društvenog, kulturnog, intelektualnog života, ovog puta „manjinske“ zajednice Hrvata u Srbiji. U kontekstu općih promjena demografske strukture i pravnog statusa o današnjem broju, životu i položaju Hrvata u Srbiji, s naglaskom na specifičnost multietničkog i multikulturnog ambijenta Vojvodine, opširnije i pregledno pišu Raduški (2003), Živić (2003), Petsinis (2004), Bušić (2008), Žigmanov (2006), Bara i Žigmanov (2009).

Iz daljnje povijesne perspektive gledano, procesi nacionalnog, političkog i kulturnog okupljanja i organiziranja hrvatskog etnosa, kako onog bunjevačkog tako i šokačkog elementa (subetnosa) doseljavanog od XVI. stoljeća naovamo, zajedno s autohtonim hrvatskim življem u Srijemu, uglavnom se javljaju i jačaju na tim područjima drugom polovicom XIX. stoljeća, slijedeći zapravo preporodna gibanja s područja Slavonije, središnje Hrvatske i Dalmacije. Nacionalno integracijski tokovi budili su i jačali svijest o pripadnosti Šokaca i Bunjevaca jedinstvenom hrvatskom etnosu, opirući se izraženim procesima mađarizacije i donekle germanizacije. Pokretanje prvih tiskovina, glasila i novina (naročito „Bunjevačke i šokačke novine“, od 1870.), kao i djelatnosti istaknutih preporoditelja okupljale su i šire slojeve puka. Tako se osnivaju i prve građanske i narodne kulturne institucije, kao i katoličke udruge „sa snažnim prohrvatskim djelovanjem“.²

Politički i kulturni razvoj u XX. stoljeću nakratko je bio ometen Prvim svjetskim ratom te se u razdoblju Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije nastavio usporedo s procesima srbizacije i subetnizacije, osporavajući pripadnost Bunjevaca i Šokaca hrvatskoj naciji. No s druge strane Katolička crkva, Hrvatski seljački pokret kao i rad istaknutih političkih djelatnika uspjeli su sačuvati i čak ojačati hrvatsku nacionalnu svijest, a na praktičnom planu raditi na osnivanju hrvatskih institucija i na kulturnoj produkciji u vidu pokretanja hrvatskih klubova, sada i građanskog karaktera, kulturno-umjetničkih društava, narodnih knjižnica i čitaonica, akademskih društava, te pokretanja gospodarskih klubova tipa „Hrvatski radiša“ (Bara i Žigmanov 2009).

² Na ovome mjestu nemamo namjeru preuzeti vrlo zahtjevnu zadaću opisivanja povijesnih tokova, političkih i kulturnih procesa koji su utjecali na današnji položaj i razinu integriranosti hrvatske zajednice u Srbiji, već dati grubi obris nasljeđa organiziranja hrvatske narodnosne zajednice u protekla dva stoljeća. O svemu ovome na jedan iscrpan i obuhvatan način vidi u monografiji Bara i Žigmanov (2009).

No kakva je situacija danas? Kako upozorava Žigmanov (2009, 388) društveni, kulturni i intelektualni život Hrvata u Srbiji „nije jednako raspodijeljen po internim subetničkim regijama – najslabije je ustrojen u banatskih i srijemskih Hrvata; slijede Šokci i na kraju Bunjevci, u kojih je najrazvijeniji.“ Nedostatna ustrojenost institucijske infrastrukture, nepostojanje profesionalnih organizacija koje bi artikulirale potrebe i interese manjinske zajednice i spram RS kao domicilne države i spram Republike Hrvatske (RH) kao teritorija „matične nacije“, nedovoljna financijska i šira društvena potpora praksama nacionalno-manjinskog života, niska participacija pripadnika manjina u programima manjinskih organizacija, nejasne programske smjernice udruga, sve to uvjetuje lošu i slabu strukturalnu izgrađenost, povezanost i umreženost hrvatske manjinske zajednice u RS, napose u AP Vojvodini.

Na području „uže Srbije“ i Banata čak ne postoji niti jedna formalno organizirana udruga niti aktivnost na nacionalnomanjinskom planu, a ukoliko postoji, odvija se unutar okvira vjerskog života i Katoličke crkve (Žigmanov 2010, 27). Na području Bačke postoje samo tri profesionalne nacionalnomanjinske institucije: Novinsko-izdavačka ustanova (NIU) „Hrvatska riječ“, utemeljena 2002., Hrvatsko nacionalno vijeće (HNV), utemeljeno 2003. i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata (ZKVH), utemeljen 2008., sva tri sa sjedištem u Subotici. Koliko smo uspjeli istražiti analiziranjem dostupne literature kao sekundarnog izvora, današnji se kulturni život Hrvata u Srbiji ostvaruje u polju djelovanja tridesetak organizacija, dvadesetak iz tri bačka okruga i devet udruga iz srijemskog okruga, koje se samoodređuju kao kulturno-umjetnička društva, centri kulture, akademska društva, kulturno-prosvjetna društva, udruge građana i slično.

Nažalost, nismo posve upućeni u strukturu i djelovanje svake pojedinačne organizacije, no za potrebe ovog rada to i nije bilo neophodno, iako se u samim podacima dobivenim terenskim istraživanjem nazire kako je glavna preokupacija i aktivnost tih organizacija očuvanje i njegovanje hrvatskog identiteta i tradicijske kulture, jezika, običaja, folklora. Na području Subotice, gdje je kulturni i intelektualni život mjesnih Hrvata ipak nešto življi zbog same koncentracije hrvatske manjinske zajednice, a i urbanosti same lokacije, neke udruge sudjeluju i u organizaciji programa (znanstveni skupovi, nakladništvo, književne večeri, medijska produkcija) koji čine otklon od striktno folklornog obrasca.

Predmet istraživanja – percepcija prekogranične suradnje

Glavni cilj ovog istraživanja bio je analizirati percepciju prekogranične suradnje koju nacionalnomanjinske organizacije Hrvata u Srbiji ostvaruju s RH. Oblici političke korespondencije i suradnje, te sociokulturne i ekonomske razmjene pojedinih manjina s „matičnom nacijom“ preko granica državnog teritorija među ostalim spada u dio aktivnosti kojima se ostvaruje uživanje nacionalnomanjinskih prava. Ta suradnja često biva uvjetovana i dijelom posredovana od strane državnih tijela, ali se ona prirodno odvija i na mikrorazini svakodnevnih komunikacija pripadnika manjine sa sunarodnjacima na području matične nacije (Perkmann 2003). Percepcija pri-

padnika i predstavnika manjinskih organizacija o oblicima i sadržajima prekogranične suradnje dodatno otkriva njihovo viđenje pravnog, društvenog, političkog, ekonomskog i kulturnog položaja vlastite manjine u okružju „domicilnog društva“.

Sintagme „matična država“ i „domicilno društvo/država“ neprecizni su i ambivalentni termini, čak i „ideološki obojani“, s političkim implikacijama koje bi se mogle „zloupotrijebiti ili pogrešno protumačiti“, kako su neki od ispitanika u istraživanju upozorili. Obzirom na dugotrajnost, tradiciju boravka i života, te integriranost na pojedinom geografskom prostoru, sami pripadnici i predstavnici nacionalnih manjina predložili su uporabu termina „matična nacija“ umjesto termina „matična država“, a ovaj potonji bi kao takav bio primjereniji za pripadnike „novih manjina“ u smislu imigrantskih zajednica u zemljama primitka (Kymlicka 2003), označavajući tako njihov suodnos prema zemlji porijekla. Stoga se matična nacija u ovom istraživanju odnosi na onu naciju koja je pripadnicima nacionalne manjine bliska po zajedničkom etnonacionalnom porijeklu, jeziku i kulturi, neovisno o geografskom području doseljavanja ili autohtonosti i specifičnostima povijesnog razvoja, dakle, za Hrvate u Srbiji s matičnom hrvatskom nacijom u RH. Domicilna država podrazumijeva onu u kojoj pripadnici nacionalne manjine prebivaju i čije državljanstvo imaju kao primarno, u ovom slučaju RS.

Pod „prekograničnom suradnjom“, za potrebe ovog rada podrazumijevamo suradnju nacionalnomanjinskih organizacija u „domicilnim društvima“ koju one uzajamno ostvaruju s državnim i civilnim sektorom „matične nacije“. U nacionalnomanjinske organizacije, kojima je samo-deklarativno jedan od prioritetnih ciljeva rad na očuvanju manjinskog identiteta i manjinskih interesa u okružju većinske kulture, ubrajamo različite manjinske subjekte poput kulturno-umjetničkih društava, centara kulture, kulturno-prosvjetnih zajednica, manjinskih vijeća i slično.

U ovom istraživanju percepcija prekogranične suradnje između manjinskih organizacija Hrvata u Srbiji proučavana je prije svega analizom sadržaja vezanih za pitanja potencijalne i ostvarene suradnje između organizacija civilnog društva s državnim i civilnom sektorom u RH. U istraživanje smo pokušali uključiti i ona tijela koja svojim profilom i radom brinu za interese i probitak pripadnika vlastite manjine, primjerice – nacionalnomanjinska vijeća kao manjinska politička predstavnička tijela.

Metodološka polazišta i dvojbe

Razne aspekte fenomena prekogranične suradnje, i percepcije iste, pokušali smo sagledati kombinirajući više konceptualnih perspektiva i metodologija, referirajući se na različite izvore podataka i razlike u pogledima na prekograničnu suradnju, uspoređujući mišljenja raznih predstavnika/ica manjinskih organizacija. Isprva smo za potrebe istraživanja proveli svojevrstu „desk-study“ analizu dostupne dokumentacije i općenito se informirali o djelovanju nacionalnomanjinskih organizacija Hrvata u Srbiji, putem sekundarnih izvora i već objavljenih radova na temu položaja i života hrvatske manjinske zajednice u Srbiji (vidi u popisu literature).

O ustrojstvu, aktivnostima i programskom usmjerenju pojedinih manjinskih organizacija doznali smo uglavnom preko internetskih stranica pojedinih udruga, a vrijedan izvor informacija o praksama te suradnje bile su i web-stranice pojedinih ministarstava obiju zemalja, nadležnih za pitanja prekogranične suradnje. Ova razina analize uključivala je i iščitavanje i mapiranje pojedinih pravnih područja iz zakonodavnog okvira RS, onih odredbi koje se po svom sadržaju odnose na pitanja položaja nacionalnih manjina i na pitanja prekogranične suradnje.

Dostupna pravna dokumentacija kojom se uređuju pitanja međusobnih odnosa dviju država, i same pravno-političke preduvjete međudržavne, prekogranične suradnje uključuju Ustave i pojedine zakone obje zemlje (RH i RS), razne bilateralne sporazume i protokole te druge obvezujuće međunarodne sporazume. U interpretaciji podataka iz službenih dokumenata korištena je podvrsta *sadržajne analize dokumentacije* (Bryman 2008, 514-536), tzv. „tematska analiza“, gdje su analizirane kategorije sadržaja koje se izravno ili posredno odnose na prekograničnu suradnju. Zatim je izrađen upitnik koji je konstruiran u formi pisanog *fokusiranog intervjua* (Hopf 2002, 201-205), gdje su podteme razgovora koje su smatrane relevantnima za istraživanje bile unaprijed naznačene. Predstavnici manjinskih organizacija birani su s popisa manjinskih udruga sukladno područjima gdje su Hrvati u Srbiji najzastupljeniji i najorganiziraniji (Srijem i Bačka)³ i uglavnom su to bili predsjednici manjinskih udruga, društava i zajednica. Istraživanje je provedeno među organizacijama Hrvata u Srbiji, gdje je metoda biranja uzorka ispitanika slijedila pravila „svrhovitog uzorkovanja“ sukladno brojnosti pripadnika u centrima manjinskog života Hrvata u gradovima Subotici, Somboru i Novom Sadu. S obzirom na poznavanje tematike i uključenost u procese prekogranične suradnje i nacionalnomanjinski život ključni ispitanici izabirani su prema kriteriju „relevantnosti, ekspertnosti i dostupnosti“ (Bryman 2008, 415). Ključni ispitanici imali su mogućnost upozoriti na teme koje nisu obuhvaćene upitnikom, a procijenili su ih kao važne, te su naknadno uključene u pisanju upitnika.

Sam upitnik činilo je osamnaest otvorenih pitanja, u dokumentu odaslanom putem elektroničke pošte, uz mogućnost da ispitanici iznesu svoje dodatno pojašnjenje danih odgovora. Od desetak adresa organizacija na koje je upitnik odaslan, njih sedam je ispunjeno i vraćeno natrag od strane predstavnika organizacija iz Subotice, Sombora, Sonte, Petrovaradina, Srijemske Mitrovice, Zemuna i Beograda, u razdoblju od lipnja do rujna 2009. godine. Upitnik je poslan i na adresu krovne organizacije i predstavničkog tijela Hrvata u Srbiji – Hrvatskog nacionalnog vijeća (HNV) u Subotici, ali od njih nažalost nismo dobili odgovor.

Važno je istaknuti bitnu istraživačku dilemu kod samog uzorkovanja: usmjerenost na tematiku koja je zastupljena među formalno organiziranim subjektima civil-

³ Tako se određenje „Hrvati u Srbiji“ ustvari treba shvatiti prvenstveno u pokrajinskom smislu kao „Hrvati u Vojvodini“. Ovime ne želimo isključiti zajednice Hrvata na ostatku područja Republike Srbije, nego ponovno naglasiti kako je naše istraživanje provedeno među vojvođanskim Hrvatima (bez banatskih), iz razloga jer su njihove zajednice, prema našem saznanju, jedino tamo formalno organizirane.

nog društva, upućuje na to kako su prikupljeni odgovori u određenom smislu zapravo stavovi vodećih predstavnika u tim organizacijama, te time više ili manje vjerodostojan odraz ukupnosti mišljenja većine pripadnika nacionalne manjine. No, kako bilo, bez pretenzija da je „ukupnost mišljenja“ uopće moguća, u nekim je slučajevima bilo naglašeno kako su upitnici ispunjavani nakon konzultacija s ostatkom članstva pojedine organizacije, te kako dobiveni odgovori također ilustriraju i percepciju predstavnika manjina o svom općem položaju u društvu.

Na samom terenu, u istraživačkom polju i u kontaktu s ispitanicima, kao istraživač istovremeno u ulozi „stranca“ i „posjetitelja“, nastojao sam izbjeći zamku dobivanja „socijalno poželjnih odgovora“, te su sugovornici bili upućeni na ciljeve istraživanja i korištenje informacija samo u znanstvene svrhe, uz poštivanje diskrecije i zaštite podataka. Stoga u ovom radu ne potpisujemo autore i/ili organizacije pojedinih navoda iz upitnika. Ograničenje upitnika predstavlja neslanje istoga predstavnicima udruga koji se identificiraju isključivo kao Bunjevci⁴, te Hrvatima u Banatu, a isto je vrijedilo i za ostatak središnje i južne Srbije gdje ne postoje područja i lokalne zajednice naseljena manjinskom populacijom Hrvata, koja su istovremeno vidljive i formalno okupljena u manjinske organizacije.

Uzorak ispitanika je ograničen i činjenicom da istraživanjem nisu bili obuhvaćeni predstavnici Katoličke crkve, iako je neizostavna njena uloga u procesima očuvanja i izgradnje hrvatske nacionalne svijesti, kulturnog i vjerskog identiteta, ne samo među Hrvatima u Srbiji. Katolička crkva u Vojvodini nalaže se i kao jedan od bitnih aktera po pitanjima obrazovanja, kulturne i vjerske suradnje, te materijalnog potpomaganja i socijalne i duhovne skrbi. Propitivanje današnje uloge Crkve u pitanjima prekogranične suradnje ipak ostavljamo za daljnja istraživanja.

Analizu sadržaja pravnih dokumenata slijedila je analiza sadržaja ispunjenih upitnika, a u tri smo slučaja ponovno kontaktirali pojedine ispitanike za razjašnjenje određenih odgovora, koji su onda na određene podteme iz upitnika dali dodatnu elaboraciju. Prilikom analize upitnika podatke dobivene istima tematski smo grupirali u sljedeće podkategorije: 1. percepcije pravne zajamčenosti ostvarenja prava prekogranične suradnje; 2. percepcija dosadašnje kvalitete i značaja prekogranične suradnje; 3. percepcija financijske održivosti prekogranične pomoći i suradnje; 4. percepcija općeg položaja manjine i potreba u odnosu prema domicilnoj državi.

Preliminarni rezultati istraživanja

Uzimajući u obzir ograničenost uzorka i spomenute metodološke dvojbe, jasno je kako su za preciznije rezultate nužna daljnja istraživanja na ovu temu, pa nam je cilj ovdje prikazati preliminarne rezultate istraživanja. Slijedeći shemu od četiri potkategorije koje smo dobili tematskim grupiranjem kroz analizu sadržaja ispunjenih upitnika ovdje navodimo samo najvažnije rezultate, komparirajući i analizirajući sličnosti i razlike u percepciji kvalitete suradnje, manjinskog položaja i odnosa matične

⁴ O problematici Bunjevaca kao zasebnog etnosa vidi Kuntić (2002).

nacije i njihovih političkih reprezenata, te pitanja financijske pomoći i održivosti suradnje. Za potrebe ovog rada pojedine odgovore iz upitnika donosimo u cjelovitom ili skraćenom obliku, kao ilustraciju pojedinih tematskih podsadržaja. Uspoređujući sličnosti i razlike u percepciji grupiranih odrednica prekogranične suradnje između nacionalnomanjinskih organizacija Hrvata u Srbiji (uz pojedine osvrte na opći položaj tih manjina) povlačimo sljedeće paralele:

Percepcije pravne zajamčenosti ostvarenja prava prekogranične suradnje

Iz analize sadržaja dostupne pravne dokumentacije kojima se uređuju položaj i prava nacionalnih manjina u nacionalnom zakonodavstvu RS, vidljivo je kako je prekogranična suradnja eksplicitno spomenuta u Ustavu Srbije i u Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Brojka od dvadesetak sporazuma, desetak protokola i ostalih pravnih akata i bilateralnih ugovora potpisanih između RS i RH s pravne strane pruža temelje za mogućnosti raznovrsne suradnje između obje zemlje, pa i između nacionalnih manjina sa matičnim nacijama. Stoga je potrebno prikazati neke od pravnih odredaba srbijanskog zakonodavstva kojima se pravo i mogućnost prekogranične suradnje pobliže uređuje.

Ustav Srbije (2006.) propisuje i uređuje „Pravo na udruživanje i na suradnju sa sunarodnjacima“ gdje se člankom 80. definira kako „Pripadnici nacionalnih manjina mogu da osnivaju prosvetna i kulturna udruženja, koja dobrovoljno finansiraju. Republika Srbija priznaje prosvetnim i kulturnim udruženjima nacionalnih manjina posebnu ulogu u ostvarivanju prava pripadnika nacionalnih manjina. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na nesmetane veze i saradnju sa sunarodnicima izvan teritorije Republike Srbije.“ No, formalno priznanje hrvatske manjine kao „nove manjine“, uz precizniju zakonsku regulativu za potrebe zaštite i ostvarenja manjinskih prava omogućio je tek Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine. Tek se tada i „(i)z te činjenice formalno-pravnog priznanja, naime, za hrvatsku zajednicu u Srbiji otvorila (...) mogućnost za institucionalno i od strane države financijski poduprto ostvarivanje manjinskih prava“, naglašava Žigmanov (2009, 398).

Tako se u „Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina“ (2002) defini- ra „Pravo saradnje sa sunarodnicima u zemlji i u inostranstvu“, naročito člankom 6: „Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da slobodno zasnivaju i održavaju miroljubive odnose unutar Savezne Republike Jugoslavije i van njenih granica s licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno sa onima sa kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički i verski identitet ili zajedničko kulturno nasleđe. Država može predvideti olakšice u cilju ostvarivanja prava iz stava 1 ovog člana.”

Za sama pitanja suradnje neizostavno je spomenuti još i „Sporazum o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije“ (1996) gdje se člankom 13. Sporazuma propisuje: „Ugovorne stranke, bez odgode, pristupit će sklapanju međusobnih ugovora iz područja gospodarstva, znanosti, prosvjete, zaštite okoliša, kao i drugih pitanja od zajedničkog interesa ugovornih stranaka. Ugovorne stranke bez odgode će sklopiti sporazum o kulturnoj suradnji koji će uključiti održavanje i obnovu kulturne baštine.“

„Sporazumom između Vlade RH i Vlade SRJ o suradnji u području kulture i prosvjete“ iz 2002. obje će zemlje razvijati uzajamnu suradnju u području kulture, zaštite kulturne baštine, poticanjem razmjene kulturnih dobara i usluga i slično. Ovdje je izrazito važan i članak 4 Sporazuma prema kom će „Ugovorne stranke (...) poticati suradnju i razmjenu u području prosvjete, te stvarati odgovarajuće uvjete za izravne kontakte između škola i drugih obrazovnih ustanova, posebno razmjenom prosvjetnih stručnjaka, školskih programa, udžbenika i drugih materijala o sustavima obrazovanja dviju zemalja.“

Bitno je istaknuti i pojedine odredbe „Sporazuma između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj“, potpisanog 2004. godine. Prema članku 11. Sporazuma „Stranke će osigurati manjinama mogućnost svestranih, slobodnih i neposrednih odnosa s matičnim narodom te s njegovim državnim i javnim ustanovama. U tu će svrhu, u okviru vlastitih mogućnosti, podupirati razvijanje kulturnih i gospodarskih odnosa i razmjenu stručnjaka. Stranke, pravne osobe i državljani stranaka mogu radi ostvarivanja načela ovoga Sporazuma pružiti potporu drugima manjina koje žive na teritoriju druge stranke... U interesu svojih manjina stranke ovoga Sporazuma podržat će prekograničnu i gospodarsku suradnju (članak 12).“ U svrhu provođenja potonjeg sporazuma ustanovljen je Međuvladin mješoviti odbor za manjine koji ima zadaću sastajati se jednom godišnje i brinuti o provođenju ovog Sporazuma, koji se dosad sastajao tri puta – prvi put 2005., zatim 2006., te nakon trogodišnje pauze u jesen 2009. godine. Prema zaključcima sa posljednje sjednice Odbora, fokus je bio ponajviše na pitanjima suradnje u području školstva, kulture, informiranja i medija, te zaštite spomeničke baštine, s fokusom na međudržavnu razinu i bez dodatne artikulacije uključivanja pitanja suradnje manjina s matičnim nacijama.

No kakva je percepcija zakonskih mogućnosti prekogranične suradnje prema mišljenju predstavnika nacionalnomanjinskih organizacija Hrvata iz Srbije? Zakonsko-normativni aspekt suradnje dostatno je uređen, ali kako naglašavaju predstavnici nacionalno-manjinskih organizacija nema dostatne političke volje za punu implementaciju, pa tako odredbe zakona po pitanju suradnje kao i po pitanju zaštite manjina nerijetko ostaju deklarativne i neobvezujuće stavke. Ispitanici naglašavaju kako u RS još ne postoji dovoljno volje vladajućih struktura u ustrajnosti na dosljednom provođenju zakona, jer osim što je zakonska regulativa o pravima manjina neprecizna i više deklarativne prirode, još veći problem predstavlja neimplementacija istih.

Zakonska regulativa postoji ali ona nije sasvim precizna, više je deklarativne prirode. Ono što se događa na terenu je uvijek malo drugačije jer tu ćemo često naći primjere koji baš ne idu u prilog idiličnoj slici. Dobro je da zakoni postoje i to svakako ima pozitivan psihološki efekt ali je puno važnije da se oni poštuju i sprovode. (...) Dakle potrebno je donijeti pravilnike i mjere koji će omogućiti da se zakoni primjenjuju.

Zakoni i bilateralni sporazumi omogućuju dobru prekograničnu suradnju. (...) No prema mojim saznanjima zakon je nedorečen u smislu organiziranja prosvjetne djelatnosti i ostvarivanja prava na informiranje na vlastitom jeziku.

Domaća srbijanska regulativa izrijeком ne zaprječava prekograničnu suradnju, no za Srbiju vrijedi da tu nisu problem zakoni, nego mjere koje će pridonositi da se oni primjenjuju. Isto vrijedi i za spomenuti međudržavni sporazum o zaštiti manjina.

Trogodišnju pauzu u sastajanju „Mješovitog međuvladina povjerenstva Hrvatske i Srbije za nacionalne manjine“ koje je zaduženo među ostalim i za nadgledanje i skrb oko efikasnog provođenja „Sporazuma između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj“ tumači se kao znak tromosti i nespremnosti sustava da efikasno riješi nagomilane probleme.

Percepcija dosadašnje kvalitete i značaja prekogranične suradnje

Predstavnici nacionalnomanjinskih organizacija Hrvata u Srbiji izražavaju mišljenje kako je glavna odlika suradnje s državnim sektorom i središnjom vlasti u RH „sporadičnost i nekontinuitet“, te kako ona ne zadovoljava potrebe manjinske zajednice Hrvata, ni u programskom ni u financijskom smislu. Iako ispitanici prepoznaju prekograničnu suradnju kao sastavni dio službene vanjske politike RH koju provodi Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, takva suradnja procjenjuje se zadovoljavajućom ponajprije u smislu kontakta i informiranja, ali je istovremeno programski nedovoljno osmišljena, nedostatna. Percipirana je i kao često ne posve uzajamna, jer ne uvažava mišljenje Hrvata u Srbiji o prioritetima i aktualnostima za potrebe zajednice, pa se tako najčešće svodi na kulturno-tradicijsku sferu.

Oblik suradnje s državnim sektorom RH sastoji se od suradnje s Veleposlanstvom Hrvatske u Beogradu i suradnje s Generalnim konzulatom RH u Subotici. S takvom suradnjom smo zadovoljni pogotovo s Generalnim konzulatom RH u Subotici. Direktne suradnje s RH ipak ne ostvarujemo.

Ostvarivali smo sporadične kontakte sa Gradskom upravom Iloka, Vukovara i Osijeka. Nažalost kontakti su se sveli samo na susrete prigodom raznih manifestacija i dalje od toga nije išlo. Bolja suradnja bi bila ostvarena ali pod uvjetom da i naša lokalna samouprava prati te kontakte, jer mi smo kulturna udruga, nemamo nekakve široke kompetencije u mogućoj suradnji, na bilo kojoj državnoj razini. Sigurno da bi do svestranije suradnje moglo i potrebno bilo doći.

Stječe se dojam da državni sektor RH nije zainteresiran za ostvarivanje programski osmišljene i s trajnijim benefitima osiguranim oblicima suradnje s predstavnicima hrvatskih institucija i organizacija iz Vojvodine, budući da postoji istodobno od strane njih komunikacija pa i suradnja s predstavnicima državnog sektora u RS. Ili u programu, to jest u politikama svojega djelovanja nemaju bilo kakvo uračunavanje ovdašnjih hrvatskih institucija i organizacija, njihovih aktivnosti, interesa, potreba.

Na regionalnoj razini, u većoj mjeri suradnja se ostvaruje kroz programe i projekte županijske i lokalne samouprave i to uglavnom gostovanjima kulturno-umjetničkih društava na prigodnim folklornim manifestacijama ili organiziranim znanstvenim tribinama, predstavljanjima publikacija, likovnim radionicama i slično, dominantno u pograničnom, podunavskom području Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije s hrvatske strane, te tri bačka i srijemski okrug sa srpske strane državne granice.

Suradnja je ostvarena s kulturno-umjetničkim društvima iz RH, a ponajviše s predstavnicima Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske, Zagrebačke županije, te grada Zagreba. Zadovoljni smo suradnjom, treba samo nastaviti tako.

U ovom momentu ne ostvarujemo suradnju mada smo ju prije imali na nivou županijske i lokalne samouprave. Radili smo u suradnji s Vukovarsko-srijemskom županijom i na lokalnoj razini sa mjestom Nijemci.

S civilnim sektorom i ne-vladinom scenom u RH organizacije Hrvata u Srbiji ostvaruju slabiju suradnju nego što to čine sa državnim sektorom, za što se uzroci nalaze u nedovoljnoj medijskoj reprezentiranosti tema o položaju i potrebama Hrvata u Srbiji u hrvatskim medijima, te neinformiranosti civilnog društva u RH o potrebama istih.

Suradnja je sporadična s pojedinim organizacijama civilnog društva na ad hoc programima ili potrebama (...). Ostvaruje se komunikacijama s honorarnim dopisnicima HRT-a i HINA-e iz Subotice, (...) ali ne i s dopisnicima iz Beograda. No, njihova izvješća nikada nemaju veću vidljivost u medijima u Hrvatskoj. S ostalim medijskim ustanovama nikakva suradnja ne postoji. Nismo previše zadovoljni s takvom suradnjom, a prostor za poboljšanje iste je također velik. Recimo, redovita suradnja s medijskim ustanovama bila bi od značaja jer bi vidljivost Hrvata iz Vojvodine u hrvatskim medijima bila poboljšana.

(Suradnja se odvija s jednom udrugom... op.a.) iz Osijeka gdje se redovito održavaju okrugli stolovi i naučni skupovi na razne teme, što se publikuje, organiziraju se promocije knjiga, kod njih i kod nas, likovne kolonije i slično.

Suradnja s nevladinim sektorom je dobra ali ne znači da nema prostora da se ona proširi i pojača.

Svi sugovornici prepoznaju jednu instituciju od nacionalnog značaja s kojom ostvaruju dobru suradnju, prije svega na kulturnom i prosvjetnom planu – Hrvatsku maticu iseljenika u Zagrebu, također s podružnicom u Vukovaru.

Ostvarili smo veoma dobru suradnju s Maticom iseljenika iz Zagreba i Vukovara kroz organiziranje seminara i radionica, dobivanjem literature i časopisa, organiziranjem književnih večeri.

Dobru suradnju imamo s Hrvatskom maticom iseljenika podružnica Vukovar... koja se ogleda u donaciji knjiga za knjižnicu i tjednog tiska iz županije. Suradnja bi se mogla podići na višu razinu kad bi države pratile i pomagale povezivanje.

Sve organizacije Hrvata u Srbiji ističu kako je prekogranična suradnja sastavni dio programa njihovih udruga, iz razloga umrežavanja i povezivanja, poboljšanja vlastitog položaja i vidljivosti, te poradi „očuvanja i življenja hrvatskog identiteta“ na tom području. Kulturno-umjetničke aktivnosti manjina ostvaruju se kroz aktivnosti manjinskih kulturnih organizacija koje nerijetko organiziraju i gostovanja KUD-ova svojih sunarodnjaka u drugim državama. Osim toga, predstavnici hrvatskih manjinskih zajednica u Srbiji održavaju kontakte i oblike kulturnog i sportskog ugošćavanja s Udrugom protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, koja djeluje u RH.

Prekogranična suradnja je bitna iz razloga umrežavanja i povezivanja. Sinergijsko djelovanje uvijek daje bolje rezultate, što u pogledu eventualne troškovne efikasnosti, što u pogledu razmjene iskustva i slično, negoli samostalan nastup.

Smatramo da je suradnja važna i neophodna za očuvanje hrvatskog identiteta na ovim prostorima. Ona uliva svijest i samopouzdanje da nismo napušteni i zaboravljeni.

Suradnja je neredovita po brojnim kriterijima, najviše je na planu prikazivanja tradicijske kulture na folklornim manifestacijama, a razlika je što te suradnje nema kada je riječ o banatskim Hrvatima, slabija je kod Srijemaca, a najrazvijenija je kod bačkih Hrvata. Kod ovih posljednjih postoje i otkloni – gdje se ostvaruje suradnja i na planu tzv. visoke kulture, kao što su znanost, književne večeri, tribine.

Općenito se tijek te suradnje ocjenjuje kao dvosmjernan, ali je isto tako naglašeno kako je ona češće inicirana od strane samih Hrvata u Srbiji, primarno kao kulturno-prosvjetna suradnja, i to ponajviše u bliskim, pograničnim područjima. Dakle,

prekogranična suradnja istaknuta je kao vrlo bitna programska smjernica većine manjinskih organizacija, a pomoć sunarodnjacima u Srbiji prema mišljenju ispitanika treba biti važan dio vanjske politiku RH poradi poboljšanja općeg položaja hrvatske manjine u RS. Konzularna predstavništva i Veleposlanstvo RH u Beogradu i Generalni konzulat u Subotici prepoznati su kao važan faktor koji može pozitivno doprinijeti poticanju suradnje, ali je ocijenjeno kako nedostaje inicijativa u većem povezivanju Hrvata u Srbiji s programima i institucijama u RH.

Međudržavni sporazumi o znanstvenoj i kulturnoj suradnji uopće se izrijeckom ne pozivaju na ovdašnje Hrvate i ni na koji način ne uključuju njihove prilike i potrebe. To znači da RH bez integralnih značajki u svojoj vanjskoj politici pristupa reguliranju suradnje s RS kada su u pitanju ovdašnji Hrvati – postoji hrvatsko-manjinski prostor kao posve zaseban u toj regulaciji, a ostala suradnja (od gospodarske, preko različitih strukovnih pa do znanstvenih i kulturnih) između država jednostavno isključuje ovdašnje Hrvate.

Konzularna predstavništva i ambasade... (p)roaktivno djeluju u tzv. vlastitim projektima, kada se treba „ugostiti“ nekoga iz Hrvatske (društvo, predavanje, koncert, izložba), a malo su radili na povezivanju ovdašnjih inicijativa ili programa s institucijama u RH, i to tek nakon naših inicijalnih potaknuća.

Konzularna predstavništva i ambasada potiču suradnju, ali i oni su pretrpani problemima i odnosima između dve države, pa se nadamo da će doći bolja vremena kada će i oni biti glavna spona između nas, i još više pozitivno doprinijeti suradnji Hrvatske i Srbije i ostvarivanju prava nacionalnih manjina kao mostova suradnje.

Dakle, iako je prekogranična suradnja Hrvata u Srbiji sa RH sastavni dio službene vanjske politike RH, njena kvaliteta ne zadovoljava potrebe manjinske zajednice Hrvata, jer strateški i programski nije sustavno osmišljena, a svakako je nedovoljna u financijskom smislu. Najčešće se svodi na kulturno-tradicijsku sferu i u tom smislu je uglavnom uzajamna, no ponekad ne uvažava mišljenje Hrvata u Srbiji o stvarnim prioritetima za život zajednice i razvoj identitetske nacionalnomanjinske infrastrukture.

Percepcija financijske održivosti prekogranične pomoći i suradnje

Financije koje se izdvajaju za potrebe manjinskih organizacija uvjetuju i način trošenja programskih sredstava istih, te da od toga ovisi ne samo aktivnosti usmjerene „očuvanju i jačanju nacionalne svijesti i identiteta“, nego i one od kojih ovisi opseg i oblici prekogranične suradnje. Financijska pomoć koju RH pruža Hrvatima u Srbiji procijenjena je kao „vrlo mala i nedovoljna“, te u određenom smislu nerazmjerna prema izdvajanjima koja država Hrvatska daje prema nekim drugim narod-

nosnim zajednicama Hrvata izvan RH. Prema iskazu predstavnika jedne nacionalnomanjinske organizacije Hrvata u Srbiji godišnje 40-tak hrvatskih udruga dobije od RH oko 400 000 kuna pomoći (na brojku od 70 602 Hrvata u Srbiji, prema popisu iz 2002.), dok se primjerice za oko 500 000 Hrvata u Bosni i Hercegovini izdvaja desetine milijuna kuna (u 2009. ukupno 21 150 000 kn). Takav nerazmjer percipiran je kao štetan spram potreba Hrvata u Srbiji, u odnosu RH prema svojim sunarodnjacima ondje.

Veća ulaganja sredstava RH u djelatnost hrvatskih organizacija u Srbiji, prema mišljenju nekolicine ispitanika, treba komplementirati s jasnom strategijom financijske pomoći i ulaganja, te jačanjem državopredstavničke strukture kompetentnim kadrovima. Tek jedan ispitanik izrazio je stav da Hrvati u Srbiji trebaju prije svega lobirati i aplicirati za sredstva na lokalnoj razini i biti složniji u svojim zahtjevima za ostvarenje prava i većim financijskim sredstvima prema vlastima Srbije, a tek onda prema „matičnoj naciji“. Hrvatsko nacionalno vijeće, Novinsko-izdavačka ustanova „Hrvatska riječ“ i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata su institucije kod vojvođanskih Hrvata koje su kontinuirano i redovito financirane iz državnoga proračuna, bilo republičkog, pokrajinskog ili proračuna lokalne, u ovom slučaju subotičke samouprave.

Mogućnosti suradnje postoje, ali smo pritisnuti financijskim nemogućnostima da država podrži projekte. (...) Moramo sami osigurati sredstva za našu djelatnost i moguću suradnju i to putem javnih natječaja, preko pisanja raznih projekata, putem donacija i slično.

Mislim da su udruge dužne lobirati na lokalnom nivou za dobivanje finansijskih sredstava za normalno djelovanje. Za pretpostaviti je da ta sredstva nikad neće biti dovoljna i u tome je potrebna eventualna pomoć Hrvatske države.

Poboljšanje prekogranične suradnje s RH bi trebalo u smislu povećanja mogućnosti odlazaka i posjeta u matičnu domovinu što je za sada na neki način limitirano. Smatramo da je ovo kontraproduktivno. Za poboljšanje suradnje su potrebna izvjesna novčana sredstva a ona su nama uskraćena i nedostupna.

Ostale organizacije, udruge i društva ovise o financijama i sredstvima koja putem javnih natječaja dodjeljuju neka tijela državne uprave RS (npr. Ministarstvo kulture i informiranja), no kako su ta sredstva nedovoljna nužno je aplicirati i za sredstva međunarodnih vladinih i nevladinih organizacije, brojnih donatorskih ustanova te državnih i privatnih gospodarskih subjekata (Žigmanov 2006).

Istaknuto je kako raspodjela sredstava za organizacije Hrvata u Srbiji, doniranih od strane RH preko Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija (Veleposlanstva u Beogradu i Generalnog konzulata u Subotici), biva nakon provedenog javnog natječaja raspoređena posredovanjem Hrvatskog nacionalnog vijeća u

Subotici, pa otuda i kritika pojedinih ispitanika da je ovaj model financiranja bitno centralistički. Od tud dolazi i percepcija da sredstva koja se dobivaju od RH bivaju većim dijelom raspoređena za udruge bačkih Hrvata i okolicu Subotice, a manje za organizacije iz Srijema ili Beograda. Također se i međusobna suradnja i povezanost udruga u Bačkoj procjenjuje kao bolja nego ona između udruga Hrvata u Srijemu.

Krovna organizacija Hrvata u Vojvodini tj. Srbiji je Hrvatsko nacionalno vijeće koje iz proračuna Republike Srbije dobiva sredstva ali sve se to zadrži u Subotici, a nama koji smo na rubu budu mrve ili skoro ništa, bez obzira na programe koje im dostavljamo. Da nije Veleposlanstva RH i Generalnog konzulata u Subotici ne bi ni nas bilo, jer su nam oni glavna potpora.

Naša udruga sredstva namiče iz proračuna R. Hrvatske, R. Srbije, AP Vojvodine, grada (...) i Saveta mesne zajednice. (...) Sva ova sredstva se traže putem natječaja i zamolbi. Odobrene sume R. Hrvatske i sve tako redom odlaze u kasu Hrvatskog nacionalnog vijeća a na naš program za sljedeće ljeto unosimo i financijske potrebe. Odlučivanje i odobravanje sredstava odlučuje komisija za dodjelu sredstava HNV-a koja su uvijek prepolovljena. Naravno mi se tada okrećemo prema dobročiniteljima, sponzorima i simpatizerima naše udruge kako bi realizirali naše programe i projekte.

Dakle, suradnja i pomoć od strane državnog sektora matične nacije percipirana je među pripadnicima nacionalnomanjinskih organizacija uglavnom kao nesustavna, financijski nerazmjerna obzirom na stvarne potrebe manjinskih zajednica. Procjenjena je kao uglavnom uzajamna, ali često ne vodi računa o prioritetima manjinskih organizacija te je izrazito centralizirana obzirom na način raspodjele sredstava.

Percepcija općeg položaja manjine i potreba u odnosu prema domicilnoj državi

Izražavanje posebnosti manjinskog identiteta u okruženju većinske kulture domicilnog društva uključuje dakako službenu uporabu materinjeg jezika, informiranja i obrazovanja na istom, njegovanja tradicije i etnonacionalnih simbola. Preko posebnih izvješća o stanju ljudskih i manjinskih prava, kao i kroz medijsko informiranje putem nacionalnih i manjinskih tiskovina i internetskih portala saznajemo o suvremenom položaju i aktivnostima manjinskih zajednica i pravima samih manjina. Položaj zajednice Hrvata u Srbiji koji su kao manjina priznati tek 2002. godine uvjetuje nedovoljni stupanj organiziranosti i međusobne umreženosti, te relativnu neizgrađenost institucionalne infrastrukture što posredno utječe na mogućnosti, oblike i kvalitetu prekogranične suradnje.

Teško je na temelju sakupljenih podataka zaključiti postoji li kontinuitet u djelovanju nacionalnomanjinskih organizacija obzirom na sve promjene kroz koje je prolazila tj. prolazi manjinska zajednica Hrvata u Srbiji. Svakako da su zbivanja u proteklih pedesetak godina a naročito tijekom 1990-ih naovamo ostavila (negativne) posljedice na stupanj, obujam i kvalitetu integriranosti manjinske zajednice i njen

nastup prema domicilnoj državi i prema matičnoj naciji. Iako su promijenjene okolnosti dovele do potrebe za ponovnim redefiniranjem i restrukturiranjem manjinskog identiteta i manjinske institucionalne infrastrukture, zajednica prvenstveno sama unutar sebe treba iznaći načina za mobiliziranjem postojećih socijalnih mreža i kulturnog kapitala, za ciljeve vlastite izgradnje i jačanja.

Ispitanici su se mnogo puta osvrnuli i na pitanje različitosti (post)ratnih iskustava kroz koje su prolazili bački, banatski i srijemski Hrvati tijekom 1990-ih, kao i procesa asimilacije i umjetnog, državno-poticanog razdvajanja hrvatskog etnosa u Vojvodini. Samopercepcija različitosti položaja bačkih, srijemskih i banatskih Hrvata negdje se nadavala i kao vid prikrivenog antagonizma u smislu kritika ispitanika iz Srijema s obzirom na centraliziranost društvenog, političkog i kulturnog značaja Bačke, napose Subotice, a na uštrb drugih centara manjinskog života Hrvata u Srbiji.

Za Hrvate na ovom području ne bi trebalo praviti umjetne razlike jer to dovodi do podjele. Ipak, broj Hrvata u Srijemu nije ni blizu broju Hrvata u Bačkoj i smatram da bi bilo dobro posvetiti više pažnje hrvatskoj populaciji u Srijemu jer su malobrojna manjina. Hrvati u Bačkoj su koncentrisani i sve je okrenuto prema njima.

Procesi asimilacije su vrlo izraženi i sa njima je teško boriti se, proces globalizacije također nosi svoje specifičnosti. Problemi Hrvata u Srijemu su drugačiji od problema bačkih ili banatskih Hrvata, imajući posebno u vidu teške povijesne okolnosti koje su pratile srijemske Hrvate, što nakon Drugog svjetskog rata što tijekom 90-ih. Značaj prekogranične suradnje je veoma velik jer je po našem mišljenju prevažno održavanje veze sa Maticom.

Prekograničnom suradnjom smo u načelu zadovoljni. Ali apelujemo na veću senzibilitet koji bi javne službe kao što je to učinila hrvatska Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Slične službe mogle bi da pokažu malo veću zainteresiranost prema Hrvatima iz dijaspore te da sami učine prvi korak i pomognu nam u razvoju nacionalne svijesti i odupiranju procesu asimilacije.

Prema procjeni Živića (2003) poznajući prilike tijekom 1990-ih upravo je Srijem imao najvišu negativnu migracijsku bilancu u smislu da je najveći broj Hrvata koji su tijekom devedesetih, bilo prisilno, bilo dobrovoljno, ili često u kombinaciji ta dva razloga, iseljavali ponajviše s područja Srijema, gdje su uostalom i trpjeli najveće prijetnje, šikaniranja, uništavanje imovine, fizičko nasilje pa i ubojstva. „Zbog ratova koji su početkom devedesetih godina vođeni na prostorima bivše Jugoslavije, a napose onoga s Hrvatskom, i prateće snažne antihrvatske propagande Vojvodinu je, po neslužbenim procjenama, moralo napustiti između 35 i 40 tisuća Hrvata“, piše Žigmanov (2009, 93).

Predstavnici Hrvata u Srbiji ističu primjer diskriminacije i ometanja oblika prekogranične suradnje u slučaju gostovanja KUD-ova iz Hrvatske u Slankamenu.

Tako se i u „Izveštaju koji se podnosi na osnovu Člana 25, paragraf Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina“ iz 2003. na 73 stranici navodi: „U slučaju Hrvata postoje primeri ometanja prekograničnih oblika saradnje. Npr. lokalne vlasti su pozvale predstavnike hrvatskog kulturnog društva u Novom Slankamenu na razgovor zbog navodne uznemirenosti lokalnog stanovništva zbog dolaska većeg broja gostiju iz Hrvatske na proslavu 100. godine rada društva. Ovaj razgovor osujetio je dolazak gostiju iz Hrvatske.“

Pojam reciprocitet često je ponavljan i istican kroz upitnike s ispitanicima Hrvatima u Srbiji. Naglašeno je npr. „kako nema reciprociteta u ostvarenju prava manjina u obje države“, u smislu da su ona za Hrvate u Srbiji manja i reducirana, u usporedbi s pravima Srba u RH. Ispitanici zagovaraju dosljedno provođenje načela recipročnosti u razini i obujmu ostvarenja manjinskih prava, ukoliko već ne mogu očekivati afirmativnu akciju, tj. pozitivnu diskriminaciju spram potreba manjinske/ih zajednice/a Hrvata u Srbiji.

Ovaj se reciprocitet shvaća prije svega kroz potrebu za političkim predstavništvom, kao i za (većim) finansijskim sredstvima koje država izdvaja za manjine. Hrvati u Srbiji naročito ističu problem nezajamčenosti kvote predstavnika u Narodnoj skupštini kao oblika manjinskog predstavnništva hrvatske zajednice, koji bi više utjecao na zalaganje za prava hrvatske manjine. Spomenut je i primjer manjine Slovaka u AP Vojvodini koji dobivaju dva-tri puta veća finansijska sredstva od pokrajinskih vlasti nego Hrvati, a brojčano ih ima slično koliko i Hrvata. Prema podacima iz „Natječaja za dodjelu sredstava organizacijama nacionalnih manjina u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini u 2008. godini“, za Hrvate je izdvojeno 5 350 000 din (cca 450 000 kn). Riječima samih ispitanika:

Republika Hrvatska zna da smo mi ovdje i da nas ima onoliko koliko nas ima, da smo skromnog materijalnog stanja i neka inzistira kod organa Republike Srbije da na bazi reciprociteta koliko Hrvatska iz proračuna odvaja za prosvjetu za Srbe u Hrvatskoj, tako i Srbija za Hrvate u Srbiji.

Nema reciprociteta – izdvajanje za Hrvate je mizerija, a zakoni se u praksi ne primjenjuju. Uz usitnjavanje hrvatskog etnosa kroz kreiranje „bunjevštine“. Hrvati se moraju povezati i surađivati što češće i konstantno. RH mora organizirati da pokrije putne troškove barem za skupne sastanke i zajedničke manifestacije.

Smatram da bi Hrvati, međusobno povezani, te potpomognuti od matične nam države, lakše i učinkovitije izborili prava koja nam pripadaju. Ta objedinjenost i povezanost, najbolje se može ostvariti kroz događanja koja će okupljati što više zajednica na jednom mjestu. Kroz razne manifestacije iz oblasti kulture (festivali, smotre, izložbe, itd.), svaka od zajednica predstavila bi se svojim programom iz segmenta muzike, folkloru, izdavaštva, rukotvorina, likovne umjetnosti.

Nezadovoljstvo koje nacionalnomanjinski predstavnici izražavaju zbog neshvaćanja potreba Hrvata u Srbiji, nedovoljne financijske pomoći, nepostojanja osmišljene manjinske politike na državnoj i pokrajinskoj razini, često nepovoljnog položaja kojem svjedoče u svom okruženju, teško može biti riješeno samo ostvarenjem kvalitetnije prekogranične suradnje s RH. Pa ipak, i ovdje leži jedna od potencijala promjene nabolje, svakako jedan koji ne treba zanemariti ili olako odbaciti, a što može posljedično povoljno utjecati i na bolju razinu integriranosti i organiziranosti unutar same manjinske zajednice.

Hrvati u Vojvodini, institucionalno slabo razvijeni, žive u državi s brojnim demokratskim deficitima koji negativno utječu na stanje i probleme ovdašnjih Hrvata, a prekogranična suradnja može biti jedan vid njihova otklanjanja.

Zaključak – prekogranična suradnja u funkciji poboljšanja općeg položaja manjina?

Izražavanje i očuvanje posebnosti nacionalnomanjinskog identiteta ostvaruje se velikim dijelom kroz angažman i djelovanje manjinskih organizacija u čijim programskim orijentacijama (po)stoji svijest i agenda o važnosti prekogranične suradnje koju mogu ostvarivati s matičnom nacijom. Oblici, sadržaji i kvaliteta prekogranične suradnje manjinskih organizacija Hrvata u Srbiji i matične nacije prije svega su odraz strategije i vanjske politike hrvatske države prema sunarodnjacima u susjedstvu, ali i brojnosti i disperziranosti hrvatskih zajednica, te općeg položaja i razine ostvarenja prava tj. politike države Srbije prema svojim manjinama, pa i prema hrvatskoj manjini.

Iako je dominantni obrazac suradnje zajednice Hrvata u Srbiji i matične nacije kulturno-umjetnička suradnja, u polju tradicijske kulture, istaknuta je snažna potreba da i ta vrsta suradnje treba biti obimnija radi očuvanja identiteta i kvalitetnije komunikacije s pripadnicima matične nacije, te posredno radi uspostave i poboljšanje ekonomske suradnje, uzajamne pomoći i regionalnog razvoja.

Uz ilustraciju kako su preduvjeti prekogranične suradnje ugrubo definirani na zakonskoj razini, ispitanici su naglasili potrebu za daljnjom preciznijom normativno-pravnom razradom regulative putem nacionalnog i pokrajinskog zakonodavstva. Pri tom, stvaranje povoljnije društvene klime kao i jasniji stav i izražavanje političke volje da se takva suradnja ostvaruje na međudržavnoj, međuregijskoj i lokalnim mikrorazinama, ispitanici prepoznaju kao društveno-politički imperativ koji će utjecati na buduću položaj nacionalnomanjinskih zajednica i u Srbiji i u Hrvatskoj.

Različiti oblici ostalih mogućih oblika međudržavne prekogranične suradnje (kulturna, umjetnička, obrazovna, ekonomska) ukazuju na skrb i brigu pojedine države za sunarodnjake u susjednoj državi. Interakcije među akterima s obje strane granica (pojedinci, interesne grupe tj. manjinske organizacije, državne institucije – konzularna predstavništva i međuvladini odbori, te nevladin sektor i međunarodne

organizacije) koji ostvaruju te suradnje, tako predstavljaju vrst društvenog kapitala u specifičnom socijalnom i političkom kontekstu konsolidacije i tranzicije obaju društava, i uspostavi novih (nad)nacionalnih mreža odnosa.

Kroz poimanje kvalitete, oblika i sadržaja te suradnje doznali smo i o samopercipiranom društveno-pravnom i političkom položaju nacionalnih manjina, tj. o percepciji razine ostvarenja njihovih zakonom zajamčenih manjinskih prava u domicilnim društvima. Ništa manje, ta suradnja posredno u sebi zrcali i iskustva kroz koja su Hrvati u Srbiji prolazili tijekom devedesetih, izloženi određenim zastrašivanjima, izravnim napadima i progону, prvenstveno na području Srijema. Iz današnjeg rakursa stvari, čini se kako je velik diskontinuitet u vidovima i sadržajima prekogranične suradnje, koji su do prije dvadesetak godina bili ostvarivani u drugačijim političkim i socijalnim okvirima.

I o manjinskim i o državnim akterima obje zemlje ovisi kreiranje jasnije strategije spram samih manjina, uz potrebu većeg sufinanciranja za izgradnju institucionalne infrastrukture, što posljedično može rezultirati raznovrsnijom suradnjom između manjinskih zajednica i matičnih nacija. Današnji stupanj vlastite organiziranosti, umreženosti i solidarnosti između Hrvata u Bačkoj, Srijemu i Banatu, iako predmetom kritike ispitanika, negdje je percipiran kao bolji (kod udruga bačkih Hrvata), negdje kao lošiji (kod udruga srijemskih Hrvata), no i dalje ostaje potreba za „*razvijanje, usustavljanje i organiziranje vlastitog kulturnog prostora (kao predmet suradnje s ovdašnjim hrvatskim udrugama, ... (te) jačanje vlastitih kapaciteta za područja suradnje s RH*“, prema riječima jednog ispitanika.

No, prvenstveno daljnja demokratizacija i modernizacija RS, funkcioniranje pravne države, dosljedna implementacija regulative o manjinama, veća financijska sredstva, percipirani su prioritetnim i krucijalnim za poboljšanje statusa i položaja manjinske zajednice Hrvata u Srbiji, puno više nego što su to mogućnosti same prekogranične suradnje, barem kako smo uspjeli doznati ovom analizom, koja treba poslužiti za daljnja istraživanja.

Literatura:

- Bara, Mario, Žigmanov, Tomislav. 2009. *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.
- Bryman, Alan. 2008. *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Bušić, Krešimir. 2008. Povijesni okvir pri istraživanju nacionalnog identiteta bačkih i srijemskih Hrvata (Šokaca i Bunjevaca). U: Krešimir Bušić i Sandra Cvikić (ur.). *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti: Zbornik radova*. Nijemci: Općina Nijemci.
- Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*, Zagreb: FF press.
- Flick, Uwe. 2002. *An introduction to qualitative research*, SAGE, London.
- Horvatić, Milenko. 2001. Jugoslavenski manjinski standardi i Hrvati u SR Jugoslaviji. *Migracijske i etničke teme*, 1-2: 103-126.
- Kymlicka, Will. 2003. *Multikulturalno građanstvo*. Zagreb: Jesenski i Turk.

- Kuntić, Kalman. 2002. Uticaj političkih promena na položaj i nacionalno izjašnjava-
nje Hrvata-Bunjevaca u Bačkoj tokom 20. veka. U: *Dijalog povjesničara – istori-
čara 5*, Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann.
- Mesić, Milan. 2003. Europski standardi manjinske zaštite i položaj manjina u Hrvat-
skoj. *Revija za sociologiju* 34: 161-177.
- Mirić, Dinko. 2000. Ukupno kretanje broja Hrvata u Srbiji i Crnoj Gori od 1948. do
2000. godine. *Društvena istraživanja* 48-49: 743-767.
- Perkmann, Markus. 2003. Cross-border regions in Europe. *European Urban & Re-
gional Studies*, 10 (2): 153-172.
- Petsinis, Vasilis. 2004. Vojvođanske nacionalne manjine: sadašnje stanje i budući
izgledi. *Sociološki pregled* 38 (1-2): 219-237.
- Raduški, Nada. 2003. Etnička slika Srbije – popis 2002. godine. *Migracijske i etničke
teme* 19: 253-267.
- Raduški, Nada. 2009. Iskustva razvijenih evropskih zemalja u rešavanju pitanja
nacionalnih manjina. *Sociologija* 51 (1): 65-82.
- Tatalović, Siniša. 2001. Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. *Politička misao*,
38 (3): 95-105.
- Žigmanov, Tomislav. 2004. Recepcija Hrvata u Vojvodini u izvješćima o položaju,
ostvarivanju i kršenju ljudskih i manjinskih prava. *Društvena istraživanja*, 13
(72-73): 891-910.
- Žigmanov, Tomislav. 2006. *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*,
Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Žigmanov, Tomislav. 2009. Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća – os-
novne značajke društvenoga položaja. *Migracijske i etničke teme* 25 (4): 387-409.
- Žigmanov, Tomislav. 2010. Hrvatska manjina u Srbiji i pitanje hrvatsko-srpskih
odnosa nakon 2000. U: Dragutin Babić i Drago Župarić-Iljić (ur.). *Nacionalne
manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*.
Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. 23-38.
- Živić, Dražen. 2003. Depopulacija Hrvata u Vojvodini (1953.-2002.). [http://
www.hrz.hr/aktualno/zivic.htm](http://www.hrz.hr/aktualno/zivic.htm) (posjet 8. III. 2010.).
- Živić, Dražen. 2008. Etničke promjene u Srijemu u dugoj polovici 20. stoljeća. U:
Krešimir Bušić i Sandra Cvikić (ur.). *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti:
Zbornik radova*. Nijemci: Općina Nijemci.
- Župarić-Iljić, Drago. 2010. Percepcija prekogranične suradnje Srba u Zagrebu sa
Srbijom i Hrvata u Srbiji s Hrvatskom. U: Dragutin Babić i Drago Župarić-Iljić
(ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima
Hrvatske i Srbije*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. 99-116.

Dokumenti:

- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe* (1995).
*UN Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim
manjinama* (1992).

Alternativni izveštaj koji se podnosi na osnovu Člana 25, paragraf Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, Centar za multikulturalnost (CMK) i Vojvođanski centar za ljudska prava (VHRC) (2003).

Natječaj za dodjelu sredstava organizacijama nacionalnih manjina u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini u 2008. godini, Pokrajinsko tajništvo za propise, upravu i nacionalne manjine AP Vojvodine (2008).

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. „Nacionalna ili etnička pripadnost (podaci po opštinama i naseljima)“, knj. 1 (2003). Beograd: Republički zavod za statistiku.

Rezultati konkursa potpore dijaspori za 2008., Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije (2008).

Sporazum između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj (2004).

Sporazum između Vlade RH i Vlade SRJ o suradnji u području kulture i prosvjete (2002).

Sporazum o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije (1996).

Ustav Srbije (2006).

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (2002).

Summary

The perception of cross-border cooperation with the Republic of Croatia among Croatian national minority organizations in Serbia

By analyzing the questionnaires answered by the representatives of Croatian minority organizations in Serbia regarding the cross-border cooperation their organizations attain with civil and government sectors of the Republic of Croatia, this study describes and illustrates the perception of the most important determinants and forms of that cooperation which Croatian minority organizations in Serbia realize. Comparing the similarities and differences in the perception of grouped determinants of the cross-border cooperation, with reference to the general position of the Croatian minority community in Serbia, in this study we shall analyze the following: 1. the perception of the legal warranty regarding the realization of the right to cross-border cooperation, 2. the perception of the quality and importance of cross-border co-operation so far, 3. the perception of the financial viability of cross-border assistance and cooperation, 4. the perception of the general status of minority and needs in relation to the domicile state.

Key words: Croats, minority organizations, Serbia, Croatia, cross-border cooperation, perception